

Rodna ravnopravnost i politički procesi: Zašto žene ne glasaju za žene?

Marija Todorović

REZIME

Učešće žena u političkom životu Srbije poraslo je poslednjih godina zahvaljujući zakonodavnim izmenama i uvođenju mehanizama rodne ravnopravnosti. Žene, međutim, najčešće zauzimaju niže ili suštinski manje uticajne političke pozicije u odnosu na muškarce, o čemu govori i činjenica da u srpskom parlamentu nema nijedne partije čiji je lider žena. Takođe, analiza programa vodećih stranaka pokazuje da su pitanja vezana za rodnu ravnopravnost marginalizovana, nedovoljno razrađena i da političke stranke ne prepoznaju pitanja rodno zasnovanog nasilja, neravnopravnosti žena na tržištu rada i njihovu diskriminaciju u medijima, kao relevantna za svoje političko delovanje. Da bi se obezbedilo veće učešće žena u političkoj sferi i ojačao njihov doprinos u kreiranju rodno senzitivnog političkog diskursa i javnih politika, neophodne su izmene programa političkih stranaka, uvođenje kvota i implementacija postojećih, na svim nivoima unutar partija i organa vlasti. Takođe, potrebno je jačanje rodnog identiteta političarki i veća solidarnost između samih žena koje vrlo retko na unutarstranačkim nivoima daju podršku ženskim kandidatima, što dodatno oslabljuje njihovu političku poziciju. Osnivanje Ženske parlamentarne mreže predstavlja dobar primer političkog organizovanja i pokušaja da se pitanja važna za položaj žena postave na viši nivo na političkoj agendi.

UVOD

Srbija je unapređenjem pravnog okvira i uspostavljanjem institucionalnih mehanizama napredovala u integrisanju principa rodne ravnopravnosti u funkcionisanje i rad organa vlasti i državnih institucija, kao i u procese kreiranja javnih politika. Pitanje rodne ravnopravnosti ušlo je u politički diskurs, a zahvaljujući većem učešću žena u politici, mnoge rodne teme stavljene su na političku agendu.

Međutim, podaci o položaju žena u Srbiji, u privatnoj i javnoj sferi, ukazuju na to da su stvarni pomoci u izgradnji rodno odgovornog društva nedovoljni. U istraživanju javnog mnjenja iz 2013. godine 42% ispitanika identifikovalo je žene kao najviše diskriminisanu grupu u društvu,¹ dok je Povereniku za zaštitu ravnopravnosti 2015. godine najviše pritužbi podneto upravo zbog diskriminacije na osnovu pola (22,1%).² Visok stepen rodno zasnovanog nasilja, diskriminacija žena na tržištu rada, njihova nedovoljna participacija u politici i stereotipno i degradirajuće predstavljanje u medijima, pokazuju da je izostao sistemski odgovor države i društva na probleme sa kojima se žene suočavaju u svakodnevnom životu i radu.³ Njihovo rešavanje nije moguće bez angažovanja političkih stranaka koje u svom delovanju mogu da ukažu na neophodnost kreiranja društva rodne ravnopravnosti i tako doprinesu višem pozicioniranju ovog cilja na agendi kreatora javnih politika u Srbiji. Tim pre, potrebna je snažnija participacija žena u političkom životu i njihovo kontinuirano delovanje u pravcu afirmisanja rodne ravnopravnosti. Bez toga, suštinske promene na ovom planu neće biti moguće. Konstituisanje novog saziva Narodne skupštine u junu 2016. godine i formiranje Vlade dva meseca kasnije, predstavljaju dobru priliku za analizu pozicije žena u politici, i identifikovanje pomaka i prepreka u ovoj oblasti.

Cilj ovog predloga praktične politike jeste utvrđivanje stepena uključenosti žena u političke procese na nivou političkih stranaka i vlasti, i davanje preporuka koje bi podstakle veću participaciju žena u kreiranju stranačkih i javnih politika. Da bismo ocenili koliko su žene zapravo vidljive u politici analizirali smo nivo zastupljenosti žena u stranačkim organima, i organima izvršne i zakonodavne vlasti, kao i obim njihovog delovanja u ovim političkim strukturama. Kako bi se razumeo širi kontekst participacije žena i političkih prepreka koje se javljaju na tom planu, ispitali smo nivo integrisanosti rodne perspektive u funkcionisanju političkih partija, i njihov odnos prema participaciji žena u političkom životu. To smo učinili koristeći uporednu analizu programa i ostalih stranačkih dokumenata deset političkih partija⁴ koje su bile okosnica koalicija na poslednjim parlamentarnim izborima održanim 24. aprila 2016. godine, analizirajući dostupne podatke o učešću žena u stranačkim organima, Vladi i Narodnoj skupštini, i oslanjajući se na uvide iz intervjuja obavljenih sa tri narodne poslanice.

PROGRAMI POLITIČKIH STRANAKA I RODNA RAVNOPRAVNOST

Političke stranke imaju važnu ulogu u integrisanju rodne dimenzije u politički i društveni sistem jedne zemlje. Svojim delovanjem u političkoj areni i državnim institucijama stranke pokreću određena pitanja, predlažu pravne i institucionalne načine njihovog rešavanja i tako utiču na kreiranje agendi društvenog i političkog delovanja. Analizirajući programe političkih stranaka stičemo uvid u odnos ovih

1 Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, *Odnos građana prema diskriminaciji u Srbiji*, decembar 2013, strana 23-24 http://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/download/izvestaj_diskriminacija_cesid_undp_poverenik_2013_v_21_02_2014_final_sajt.pdf (pristupljeno 20.09.2016).

2 Redovan godišnji izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2015. godinu, mart 2016, strana 73 <http://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2016/08/Redovni-godisnji-izvestaj-poverenika-za-2015.pdf> (pristupljeno 20.09.2016).

3 Evropska komisija je u svom izveštaju za Srbiju za 2016. godinu navela da je radi unapređenja rodne ravnopravnosti neophodno uspostaviti održivi institucionalni sistem sa dovoljno raspoloživih resursa. Videti u: European Commission, *Serbia 2016 Report*, 9 November 2016, page 62 http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2016/20161109_report_serbia.pdf (pristupljeno 9.11.2016).

4 Srpska napredna stranka (SNS), Socijalistička partija Srbije (SPS), Srpska radikalna stranka (SRS), Dosta je bilo (DJB), Demokratska stranka (DS), Demokratska stranka Srbije (DSS), Srpski pokret Dveri (Dveri), Socijaldemokratska stranka (SDS), Liberalno demokratska partija (LDP), Liga socijaldemokrata Vojvodine (LSV).

aktera prema rodnoj ravnopravnosti koji se zatim može reprodukovati u njihovim aktivnostima. Komparativna analiza programa deset političkih stranaka pokazala je da pitanje rodne ravnopravnosti i položaj žena u društvu nije prepoznato od strane svih ovih aktera kao relevantno.

Pet političkih stranaka ne navodi princip rodne ravnopravnosti u svom delovanju – SNS i SRS pišu da su protiv diskriminacije po bilo kom osnovu, uključujući i pol, dok DJB, DSS i Dveri ne pominju u svojim programima ni načelo zabrane diskriminacije. Sa druge strane, političke stranke (SPS, DS, SDS, LDP i LSV) koje su identifikovale značaj ovog pitanja imale su različite pristupe u njegovom predstavljanju, počevši od navođenja jedne ili više oblasti u kojoj treba raditi na poboljšanju položaja žena, nabranjanja problema u ovim sferama, predlaganja mogućih rešenja i njihovih budućih aktivnosti na tom planu. Uloga žena u javnom i političkom životu i briga o porodici i deci jesu dve najzastupljenije teme u programima stranaka, dok se pitanja rodno zasnovanog nasilja, rodni stereotipa, ekonomskog položaja žena i položaja žena u sistemu odbrane provlače kroz programe nekoliko partija.

Kada se radi o **učesću žena u javnom i političkom životu**, SPS, DS, SDS, LDP i LSV jesu stranke koje se u svojim programima zalažu za veću zastupljenost žena u politici. SPS i DS pominju veću participaciju žena u političkim strankama, organima vlasti i na rukovodećim pozicijama. SDS ističe da će raditi na jačanju položaja žena, njihovoj aktivnijoj ulozi u javnom i političkom životu, LDP se zalaže da žena postane ravnopravni učesnik u politici, dok LSV predlaže mere za podsticanje većeg učesća žena u političkoj sferi, kao što su kvote, edukacije i programi osnaživanja. Preostalih pet stranaka (SNS, SRS, DJB, DSS i Dveri) ne bavi se ovim aspektom rodne ravnopravnosti u svojim programima.

Uloga žene u planiranju porodice i brizi o porodici i deci je druga tema koja se susreće u programima nekoliko stranaka i koja je obrađivana sa različitih stanovišta. SNS, SRS i Dveri posmatraju ženu prvenstveno u reproduktivnoj ulozi. U delu posvećenom populacionoj politici i politici podsticanja rađanja, SNS obećava pomoć za žene trudnice, porodilje, majke sa malom decom, rešavanje stambenih problema porodica sa više dece, zapošljavanje žena itd. SRS ističe da propisi o zaštiti trudnica i porodilja ne pružaju adekvatnu zaštitu i zalaže se da žene u opštinama sa negativnim natalitetom koje su rodile i vaspitavale tri ili više deteta, kao i žene usvojiteljke, dobiju nacionalnu penziju. Polazeći od toga da je dobrobit porodice centralni društveni i politički interes i da „ženama ne treba više ženskih prava nego majčinskih privilegija“, Dveri predlažu niz mera koje bi podstakle rađanje i unapredile položaj trudnica i porodilja u Srbiji.

Sa druge strane, SPS se zalaže za ravnopravno učesće žena i muškaraca u porodičnim poslovima, i predlaže mere kojima bi se to zakonski regulisalo. SPS takođe govori i o položaju majki i trudnica i kako bolje urediti oblast rada i zdravstvene zaštite. Podela odgovornosti i poslova između muškaraca i žena u porodici jeste jedan od prioriteta i u delu programa LSV posvećenom rodnoj ravnopravnosti.

Problem rodno zasnovanog nasilja identifikovan je u programima četiri stranke – SPS, Dveri i LSV napominju da su za sankcionisanje svih vidova nasilja nad ženama, dok DS samo prepoznaje postojanje ovog problema.

5 SNS (oktobar 2011), SPS (decembar 2010), SRS (oktobar 2009), DJB (na sajtu ove političke stranke, koja je formirana 2014. godine, nalazi se više tematski odvojenih programskih dokumenta čiji datumi nastanka nisu navedeni), DS (novembar 2015), DSS (januar 2014), Dveri (1), SDS (novembar 2014), LDP (na sajtu LDP nalaze se tri izborna programa, od kojih samo program Preokret iz januara 2012. godine pominje rodnu ravnopravnost), LSV (decembar 2009).

6 O tome kako političke stranke retko ažuriraju svoje programe i iznose ad hoc mišljenja u medijima i izbornim kampanjama videti u: Svetlana Đurđević Lukić, Jelena Radoman, Tanja Jakobi, Jelena Šapić, *Monitoring izborne kampanje: Stranke o bezbednosnim temama*, Beograd: Centar za istraživanje javnih politika, 2016. <http://publicpolicy.rs/publikacije/4b14b3f8024c550492c380b4d07bede3c9bdece7.pdf> (pristupljeno 26.10.2016).

7 Zakon o ravnopravnosti polova, „Službeni glasnik RS“, br. 104/2009. U toku je izrada novog Zakona o ravnopravnosti žena i muškaraca nakon što je prethodni Predlog zakona povučen iz skupštinske procedure posle primedbi civilnog sektora i nezavisnih državnih institucija (Poverenika za zaštitu ravnopravnosti i Zaštitnika građana). „Povucen Predlog Zakona o ravnopravnosti žena i muškaraca“, N1, 12.02.2016, <http://rs.n1info.com/a134053/Vesti/Vesti/Povucen-Predlog-zakona-o-ravnopravnosti-zena-i-muskaraca.html> (pristupljeno 15.11.2016). Više o nedostacima Predloga zakona u: Tanja Ignjatović, „Da li nam je potreban nov loš Zakon o rodnoj ravnopravnosti“, rEUformator, broj 5, 2015, strana 7-8, <http://preugovor.org/prEUgovor/1175/rEUformator--informato-o-poglavljima-23-i-24.shtml> (pristupljeno 15.11.2016).

8 Nacionalna strategija za poboljšanje položaja žena i rodne ravnopravnosti, „Službeni glasnik RS“, br. 15/2009. Januara 2016. godine Vlada Republike Srbije usvojila je novu Nacionalnu strategiju za rodnu ravnopravnost za period od 2016. do 2020. godine sa pratećim Akcionim planom (2016 – 2018).

9 Narodna poslanica Gordna Čomić smatra da je tema rodne ravnopravnosti još uvek „nametnuta političkim strankama“ i da se unutar njih nije razvila istinska podrška za rodna pitanja. Intervju 25.10.2016.

10 Analiza Centra za istraživanje javnih politika pokazuje da se političke stranke retko tokom izbornih kampanja direktno obraćaju pojedinim društvenim grupama, već biračko telo posmatraju kao homogeno celinu. Iako jedan broj stranaka u svojim programima ima razvijene rodno senzitivne stavove, oni su bili slabo vidljivi u poslednjoj izbornoj kampanji. Monitoring izborne kampanje: Stranke o bezbednosnim temama, op. cit. Narodna poslanica Elvira Kovač smatra da političke stranke i dalje ne vide pitanje rodne ravnopravnosti kao nešto što donosi glasove i smatraju da time treba da se bave žene. Intervju 1.11.2016.

Još jedna tema koja se pojavljuje u programima stranaka su **rodni stereotipi i pitanje medijske reprezentacije žena**. SPS piše da je protiv „medijske diskriminacije i degradacije žena“, dok SDS smatra da se unapređenjem pravne regulative i edukacijom javnosti mogu suzbiti stereotipi koji vode ka diskriminaciji.

Pitanje položaja žena na tržištu rada posmatra se uglavnom u kontekstu reproduktivne uloge žene, bez sagledavanja šireg konteksta i problema sa kojima se žene suočavaju na ovom polju. Dve političke stranke ipak uočavaju neka od pitanja ekonomskog položaja žena koja idu izvan polja materinstva – SPS ističe problem nejednakih plata žena i muškaraca za iste poslove i nepostojanje ravnopravnog pristupa rukovodećim pozicijama, dok DS prepoznaje problem ekonomske zavisnosti žena i izloženost riziku od siromaštva.

Učešće žena u sistemu odbrane je pomenuto samo u programu DS u kontekstu učešća žena u sistemu odbrane i primene Rezolucije 1325 Saveta Bezbednosti Ujedinjenih nacija „Žene, mir i bezbednost“.

Uporedna analiza programa političkih stranaka pokazuje da pitanje rodne ravnopravnosti nije bilo visoko pozicionirano na političkoj agendi u trenutku pisanja ili izmena programa. Prosečna starost analiziranih programa je oko 4,5 godine,⁵ što pokazuje da su političke stranke retko u prethodnom periodu menjale ova dokumenta u skladu sa novim društvenim i političkim okolnostima.⁶ Ako uzmemo u obzir da je proces integrisanja rodne perspektive u politički diskurs i javne politike počeo 2009. godine sa usvajanjem Zakona o ravnopravnosti polova,⁷ a zatim i Nacionalne strategije za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti (2009-2015),⁸ političke stranke su imale dovoljno vremena da isprate ove zakonodavne i strateške izmene u svojim programskim dokumentima, i definišu pravce delovanja sa ciljem unapređenja položaja žena. Da bi se odnos političkih partija prema rodnom pitanjima izmenio, neophodna je jača unutarstranačka svest o značaju pitanja rodne ravnopravnosti i podrška njegovom integrisanju u političke platforme stranaka.⁹ Ukoliko jedan broj partija nije do sada najjasnije artikulisao svoje programske stavove o rodnom temama, nameće se pitanje koliko se od ovih stranaka može očekivati da podstaknu veće učešće žena u politici, ponude efektivna rodno senzitivna rešenja i adekvatno učestvuju u kreiranju rodno odgovornog društva.¹⁰

UČEŠĆE ŽENA U PARTIJSKIM STRUKTURAMA

Uključivanje žena u politički život uglavnom počinje kroz rad u političkim strankama i stranačkim organima. To je politička arena u kojoj se žene moraju dobro pozicionirati kako bi imale mogućnost da utiču na integrisanje rodne perspektive u političke platforme i prakse svojih stranaka, a zatim i uvećale svoje šanse da budu imenovane u organe vlasti gde bi njihovo političko delovanje dobilo na značaju.¹¹ Međutim socio-ekonomski faktori (nepovoljan položaj žena u raznim društvenim sferama), tradicionalna politička kultura, i zatvorenost političkih partija čiji neformalni unutrašnji odnosi doprinose marginalizaciji političarki i otežavaju njihovo napredovanje na partijskoj lestvici, oblikuju političko ponašanje žena kojima često nedostaje samopouzdanje i veći stepen međuzenske saradnje.¹²

Uzimajući u obzir da je politika i dalje maskulinizovana sfera, prepreke sa kojima se žene suočavaju unutar svojih stranaka mogu se videti na primeru stepena njihove

zastupljenosti u partijskoj strukturi. Sastavi stranačkih organa pokazuju da žene teško dolaze do visokih pozicija u političkim strankama, čak i u onim partijama koje se u svojim programima zalažu za poštovanje principa rodne ravnopravnosti (SPS, DS, SDS). To se pre svega vidi na primeru odsustva žena na liderskim pozicijama u strankama. Od ukupno deset analiziranih partija, do nedavno je žena bila **predsednica** samo jedne stranke (DSS), ali to se promenilo nakon što je Sanda Rašković Ivić podnela ostavku na tu funkciju.¹³

Broj žena koje se nalaze na poziciji **potpredsednice** stranke takođe nije ohrabrujući. DS je jedina partija u kojoj su dve žene izabrane na ovu funkciju (od ukupno pet potpredsedničkih mesta), dok je u ostalim partijama samo jedna žena na toj poziciji (SNS, SPS, Dveri, SDS) ili čak nijedna (SRS, DJB, DSS, LSV).

Podaci o članovima **Izvršnih odbora** stranaka pokazuju da žene ne čine ni 1/3 u ovom stranačkom telu. Procenat žena u SDS iznosi 16%, DS 19%, SPS 13%, Dveri 4%, dok u DSS nema nijedne žene u ovom telu.¹⁴ Izuzetak predstavlja LSV u čijem Izvršnom odboru je 40% žena.

Od deset posmatranih partija, četiri su u svojim Statutima predvidele kvote za žene – unutarpartijski mehanizam koji obezbeđuje veću zastupljenost žena u stranačkim organima. Statutom SPS je regulisano da u svim organima stranke mora biti minimum 20% žena, SDS predviđa da od šest potpredsedničkih mesta žene moraju zauzeti dva, dok je LDP rezervisao jedno mesto za ženu na potpredsedničkoj funkciji od ukupno četiri. Ako pogledamo malopre predstavljene podatke o sastavu organa ovih stranaka, videćemo da SPS nije ispoštovao kvotu za potpredsedničku funkciju i Izvršni odbor, SDS za poziciju potpredsednika, dok podaci za LDP nisu bili dostupni na njihovom sajtu.

Najdalje u uvođenju kvota otišao je DS koji predviđa da najmanje 1/3 žena mora biti izabrana u sastav opštinskih, gradskih, regionalnih odbora, kao i Glavnog odbora stranke, dok na izbornim listama za narodne i pokrajinske poslanike, i odbornike, mora biti najmanje 40% žena. Kvota je uvedena i u Skupštini stranke (30%), dok od pet potpredsednika stranke dva moraju biti predstavnici manje zastupljenog pola što je DS ispoštovala.¹⁵

Većoj participaciji žena u radu političkih partija očigledno nisu doprineli tzv. Forumi žena - platforme za umrežavanje žena sa ciljem osnaživanja članica stranke, pokretanjem rodniha tema i njihovim integrisanjem u stranačku platformu. Od sedam političkih partija koje su u svojim Statutima predvidele osnivanje Foruma žena (SNS, SPS, DS, Dveri, SDS, LDP, LSV), ova tela su osnovana na lokalnom i/ili nacionalnom nivou u pet stranaka (SNS, SPS, DS, Dveri, LSV). Pregled stranačkih dokumenta na sajtovima političkih partija pokazuje da se na institucionalizaciji Foruma žena odmaklo u SPS, DS i LSV, koji su usvajanjem deklaracija i ostalih dokumenata napredovali u utvrđivanju pravca delovanja Foruma žena i uspostavljanju organizacione strukture.

Najdužu tradiciju postojanja Foruma žena ima LSV u kom su ova tela prvi put konstituisana 2000. godine na lokalnom nivou, dok je koordinaciono telo Foruma uspostavljeno 2002.¹⁶ Prve Unije žena¹⁷ unutar SNS osnovane su na nivou lokalnih samouprava 2013. godine,¹⁸ a poslanica Narodne skupštine

11 „Političke stranke predstavljaju ključne mehanizme postizanja političke reprezentacije žena i uključivanja žena u javnu sferu uopšte, i nužne promotere koncepta rodne ravnopravnosti u širem društvenom okruženju“. Ana Pajvančić, „Političke stranke i rodna ravnopravnost: ideološki, globalni i regionalni kontekst“ u Višnja Bačanović, Ana Pajvančić, Kapaciteti političkih stranaka u Vojvodini za ostvarivanje rodne ravnopravnosti, Novi Sad: Zavod za ravnopravnost polova, 2010, strana 39; Prema istraživanju iz 1999. godine, koje je obuhvatilo parlamentarne stranke u 12 zapadnih zemalja, na povećanje participacije žena u parlamentu utiču dve karakteristike političkih partija: broj politički aktivnih žena u redovima stranaka i levo orijentisana stranačka ideologija. Miki Caul, „Women’s Representation in Parliament. The Role of Political Parties“, Party Politics, Vol. 5, No. 1: 79-98, 1999.

12 Ljiljana Čičkarić, *Žene i politika iz rodne perspektive*, Beograd: Institut društvenih nauka, 2016, strana 105-106; Kapaciteti političkih stranaka u Vojvodini za ostvarivanje rodne ravnopravnosti, op. cit, strana 20.

13 „Sanda Rašković Ivić odlazi s čela DSS“, B92, 29.07.2016, http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2016&mm=07&dd=29&nav_id=1160230 (pristupljeno 21.10.2016); „Sanda Rašković Ivić isključena iz DSS“, N1, 21.10.2016, <http://rs.n1info.com/a203011/Vesti/Vesti/Sanda-Raskovic-Ivic-iskljucena-iz-DSS.html> (pristupljeno 21.10.2016).

14 Podaci o sastavu Izvršnih odbora preuzeti su sa sajtova stranaka. Na sajtovima SNS, SRS, DJB, i LDP ovi podaci nisu bili dostupni u trenutku pisanja rada.

15 Sastavi ostalih organa DS nisu bili predmet analize ovog rada, tako da ne možemo reći da li je kvota ispoštovana u svim navedenim instancama.

16 Više o Forumu žena LSV na sledećem linku: <http://lsv.rs/images/biblioteka/Brosura%20Forum%20zena%20LSV.pdf> (pristupljeno 19.09.2016).

17 Naziv za Forum žena u SNS.

18 „Snažne žene za modernu Srbiju“, sajt Srpske napredne stranke, 5.10.2013. <https://www.sns.org.rs/novosti/vesti/snazne-zene-za-modernu-srbiju> (pristupljeno 19.09.2016).

19 „Unija žena SNS-a za političko angažovanje žena“, Radio televizija Pančevo, 23.03.2015, (pristupljeno 19.09.2016).

20 Kapaciteti političkih stranaka u Vojvodini za ostvarivanje rodne ravnopravnosti, op. cit, strana 102-105.

21 Žene i politika iz rodne perspektive, op. cit, strana 108. Prema Elviri Kovač političke stranke ne angažuju se dovoljno u jačanju kapaciteta članica Foruma i njihovoj pripremi za buduće političke funkcije („stranke ne vide dovoljno snagu tih žena“), već ih posmatraju u kontekstu prikupljanja većeg broja glasova. Intervju 1.11.2016.

22 „Forumi žena još uvek funkcionišu na personalnom nivou i predstoji im institucionalizacija rutine, utvrđivanje budžeta i agende“. Intervju sa Gordanom Čomić, 25.10.2016.

23 Gotovo neprimetan udeo žena u stranačkim organima bio je povod Komitetu za eliminaciju diskriminacije žena da u Zaključnim zapažanjima o kombinovanom Drugom i Trećem periodičnom izveštaju Republike Srbije iz jula 2013. godine iskaže zabrinutost zbog ograničene primene Zakona o ravnopravnosti polova (član 35) u skladu sa kojim političke stranke, sindikati i profesionalna udruženja svake četiri godine treba da usvajaju plan delovanja sa posebnim merama za posticanje i unapređenje ravnomerne zastupljenosti žena i muškaraca. Komitet je preporučio Srbiji da obezbedi puno i ravnopravno učešće žena u političkom i javnom životu uključujući primenu člana 35. Zakona o ravnopravnosti polova. http://www.gendernet.rs/files/dokumenta/lzvestaji_Uprave/Cedaw_zakljucna_zapazanja_2013_srp.pdf (pristupljeno 20.09.2016).

24 Intervju sa Elvirom Kovač, 1.11.2016.

25 Za razliku od velikog broja obuka namenjenih političkom osnaživanju žena, broj onih koje za cilj imaju jačanje veština političarki u zastupanju ženskih interesa je znatno manji. „Zato se događa da žene koje zauzmu mesta odlučivanja retko iskazuju prepoznavanje i interes za rodna pitanja i probleme žena“. Kapaciteti političkih stranaka u Vojvodini za ostvarivanje rodne ravnopravnosti, op. cit, strana 68-69.

26 Poverenica za zaštitu ravnopravnosti je 2013. i 2014. godine uputila preporuke Ivici Dačiću, tadašnjem predsedniku Vlade koja je bila pred rekonstrukcijom, i Aleksandru Vučiću, tadašnjem mandataru, da prilikom imenovanja Vlade vode računa o ravnomernoj zastupljenosti polova. Videti na: Poverenica za zaštitu ravnopravnosti, Preporuka Vladi Republike Srbije, 15.08.2013, <http://ravnopravnost.gov.rs/preporuka-vladi-republike-srbije/> (pristupljeno 15.10.2016); Poverenica za zaštitu ravnopravnosti, Preporuka mera Aleksandru Vučiću, mandataru za sastav Vlade Republike Srbije, 22.04.2014, <http://ravnopravnost.gov.rs/preporuka-mera-aleksandru-vucicu-mandataru-za-sastav-vlade-republike-srbije/> (pristupljeno 15.10.2016).

27 Civilni sektor je 2014. godine pokrenuo inicijativu sa ciljem povećanja zastupljenosti žena u Vladi, Odborima Narodne skupštine i parlamentarnim Delegacijama na 30%. „U vladi da bude 30 odsto žena“, Danas, 13.04.2014, http://www.danas.rs/danasrs/politika/u_vladi_da_bude_30_odsto_zena.56.html?news_id=279794 (pristupljeno 28.10.2016).

i potpredsednica SNS, Marija Obradović, najavila je 2015. godine osnivanje Unije žena na republičkom nivou, ali u ovom trenutku nije poznato da li je ovo telo uspostavljeno.¹⁹ Forum žena SPS, na čijem čelu je Slavica Đukić Dejanović, konstituisan je aprila 2012. godine, dok je Ženska snaga Dveri uspostavljena marta 2016.

Brojnost i aktivnosti ovih tela na republičkom i lokalnom nivou teško su uočljivi u postojećem javnom diskursu, što otežava analizu njihovog uticaja na kreiranje unutarstranačkih politika. Istraživanje iz 2010. godine pokazalo je da većina članica stranaka smatra da Forumi žena slabo utiču na procese odlučivanja u strankama, i da je uticaj Foruma na kreiranje izbornih lista uglavnom isti kao i kod ostalih stranačkih organa i da se sastoji u iznošenju mišljenja.²⁰ Čini se da ova savetodavna i stručna tela pre svega „funkcionišu kao mehanizam za bolju regrutaciju žena u stranku i njihovu selekciju, a ne kao telo koje bi uticalo na kvalitet rada stranke i ravnopravno učestvovalo u donošenju odluka“.²¹

Nepostojanje kvota u šest političkih stranaka, njihovo delimično poštovanje u onim strankama u kojima su uvedene, i uvođenje kvota samo kod pojedinih stranačkih organa/funkcija, kao i nedovoljna institucionalizacija Foruma žena i njihova nevidljivost u kreiranju stranačkih politika,²² očigledno su doveli do toga da procenat žena u stranačkim organima ostane na niskom nivou, a transformacija praksi političkih stranaka u ovoj sferi izostane.²³ Primetno je i da se efekat kvote od 30% iz Narodne skupštine, koja je uvedena izmenama i dopunama Zakona o izboru narodnih poslanika 2011. godine, i o kojoj će više biti reči u daljem tekstu, nije preneo na nivo unutarpartijskih struktura koje su i dalje ostale u velikoj meri zatvorene za žene. Jedan od faktora koji u postojećim okolnostima takođe utiče na nedovoljan broj političarki na rukovodećim pozicijama u strankama jeste nedostatak ženske solidarnosti – mali je procenat žena koje će svoju podršku na unutarstranačkim izborima dati ženskim kandidatima,²⁴ što ukazuje na još uvek nedovoljno razvijen rodni identitet političarki i njihovu nespornost da aktivnije zatupaju integrisanje principa rodne ravnopravnosti u stranačke politike.²⁵

ŽENE U IZVRŠNOJ I ZAKONODAVNOJ VLASTI

Kreiranje rodno senzitivnih javnih politika i uspostavljanje adekvatnog pravnog okvira koji bi to omogućio ne može se realizovati bez ravnomernog učešća žena u izvršnoj i zakonodavnoj vlasti. One su te koje kroz svoje političko delovanje pokreću rodna pitanja, zastupaju interese ženske populacije i doprinose integrisanju ovih interesa u političke procese.

U sastavu **Vlade Republike Srbije** koja je formirana avgusta 2016. godine od 19 ministara, pet su žene (26%). Funkciju predsednika Vlade obavlja muškarac, a od četiri potpredsednička mesta, na jednom je žena. U poređenju sa prethodnom Vladom, formiranom 2014. godine, procenat žena na ministarskim funkcijama nije se bitnije promenio (22%).²⁶ Iako je Akcionim planom za prethodnu Nacionalnu strategiju za poboljšanje položaja žena i unapređenje rodne ravnopravnosti (2009-2015) bila predviđena izmena Zakona o Vladi kako bi se obezbedilo učešće minimum 30% žena na mestima odlučivanja u Vladi i državnoj upravi, ova mera nije realizovana, tako da je učešće žena u izvršnoj vlasti ostalo na niskom nivou.²⁷

Izmenama Zakona o izboru narodnih poslanika iz 2011. godine participacija žena u sastavu Narodne skupštine je povećana.²⁸ Članom 40a Zakona uvedena je kvota od 30% u sastav Narodne skupštine tako što je propisano da na izbornoj listi na svaka tri kandidata po redosledu mora biti najmanje po jedan predstavnik manje zastupljenog pola. Svaka lista koja ne ispuni uslov predviđen ovim članom i ne otkloni nedostatke smatrana je nevažećom. Na pripremi ovih izmena, čije usvajanje ne bi bilo moguće bez političke volje, zajednički su radile narodne poslanice, civilni sektor i izvršna vlast.²⁹

Zahvaljujući ovim izmenama Zakona o izboru narodnih poslanika, u novom sazivu Narodne skupštine žene su zastupljene sa 34% (85 žena od 250 narodnih poslanika), što predstavlja veliki napredak u odnosu na prve sazive Narodne skupštine nakon demokratskih promena 2000. godine, kada je učešće žena u zakonodavnoj vlasti iznosilo između 10% i 20%. Međutim primetno je da nakon uvođenja kvota nije došlo do uvećanja procenta narodnih poslanica, već se njihov broj u prethodna tri saziva uglavnom kreće oko 1/3 ukupnog broja narodnih poslanika.

Tabela 1.

Sazivi Narodne skupštine ³⁰	Muškarci	Žene	% žena
2002-2004.	219	31	12,4%
2004-2007.	223	27	10,8%
2007-2008.	199	51	20,4%
2008-2012.	199	51	20,4%
2012-2014.	166	84	33,6%
2014-2016.	165	85	34%
2016.	165	85	34%

Ako detaljnije pogledamo sastave poslaničkih grupa videćemo da postoje oscilacije u zastupljenosti žena. Poslanička grupa sa najvećim procentom žena u svojim redovima jeste LSV – Zelena stranka u kojoj su od pet narodnih poslanika tri žene (60%). Ovaj procenat je u skladu sa proklamovanim principima rada LSV u čijim stranačkim dokumentima pitanje rodne ravnopravnosti, koje uključuje i učešće žena u javnom i političkom životu, zauzima važno mesto.

DJB je sledeća poslanička grupa sa većim procentom žena u svojim redovima – sedam žena od ukupno 16 narodnih poslanika (43,75%). Ovaj procenat je interesantan ako se uzme u obzir da je DJB jedna od pet posmatranih partija (pored SNS, SRS, DSS i Dveri) koja u svom programu ne spominje princip rodne ravnopravnosti.

Na trećem mestu nalazi se vladajuća politička stranka SNS (38,24% žena), dok je poslanička grupa SDS - Narodni pokret Srbije jedina koja u svojim redovima nema nijednu narodnu poslanicu, što je u suprotnosti sa principom rodne ravnopravnosti o kom se govori u Programu SDS. Činjenica da je u šest poslaničkih grupa procenat žena ispod 30% nam govori da postoje određene nedoslednosti u zakonodavnom okviru koje dopuštaju da kvota sa izbornih lista nakon raspodele mandata ne bude ispoštovana u poslaničkim grupama (Tabela 2, vidi str. 7).³¹

28 Zakon o izboru narodnih poslanika, Službeni glasnik RS, br. 35/2000, 57/2003 - odluka USRS, 72/2003 - dr. zakon, 75/2003 - ispr. dr. zakona, 18/2004, 101/2005 - dr. zakon, 85/2005 - dr. zakon, 28/2011 - odluka US, 36/2011 i 104/2009 - dr. zakon.

29 Intervju sa narodnom poslanicom Dubravkom Filipovski, 19.10.2016.

30 Evidencija Narodne skupštine Republike Srbije <http://www.parlament.gov.rs/narodna-skupstina/-sastav/narodni-poslanici/arhiva-saziva/saziv-od-27-januara-2004.893.html> (pristupljeno 30.10.2016); Republički zavod za statistiku, Žene i muškarci u Srbiji, Beograd, 2008, strana 67, http://www.gendernet.rs/files/RR_u_brojnama/Zene_i_muskarci_u_Srbiji_2008.pdf (pristupljeno 2.11.2016).

31 Iako je prvobitno bilo predviđeno da u Zakon o izboru narodnih poslanika uđe odredba na osnovu koje bi u slučaju prestanka mandata ženi, nju u Narodnoj skupštini menjala prva sledeća žena na listi, u Zakon je ipak ušla sledeća odredba „Kad poslaniku prestane mandat pre isteka vremena na koje je izabran, mandat se dodeljuje prvom sledećem kandidatu sa iste izborne liste kome nije bio dodeljen mandat poslanika“ (Član 92).

Na čelu svih poslaničkih grupa (ukupno 16) u novom sazivu Narodne skupštine su muškarci, što pokazuje da je ova pozicija u parlamentu ženama za sada nedostupna.³²

Funkciju predsednika u ovom sazivu Narodne skupštine obavlja žena (Maja Gojković), dok od ukupno šest potpredsedničkih mesta u Narodnoj skupštini žene zauzimaju dva.

Za razliku od funkcije predsedavanja poslaničkih grupa, sastav Odbora Narodne skupštine pokazuje da se više vodilo računa o ravnomernoj zastupljenosti žena i muškaraca – žene su na čelu osam od ukupno 20 Odbora (40%), dok mesto zamenice predsednika zauzimaju u deset Odbora (50%).

Tabela 2.

Poslanička grupa ³³	Muškarci	Žene	% žena
SNS	63	39	38,24%
SPS	15	7	31,82%
SRS	15	7	31,82%
DJB	9	7	43,75%
DS	10	5	33,33%
SDP	7	3	30%
PUPS	5	3	37,5%
Dveri	6	1	14,29%
DSS	4	2	33,33%
LDP-SDA Sandžaka	5	1	16,67%
JS	4	2	33,33%
LSV-Zelena stranka	3	2	60%
NS	4	1	20%
PS-NSS-USS	4	1	20%
SVM-PDD	4	1	20%
SDS-NPS	5	0	0%

32 Sanda Rašković Ivić bila je jedina žena na mestu predsednice poslaničke grupe u aktuelnom sazivu Narodne skupštine pre nego što je podnela ostavku na funkciju predsednice svoje stranke i prešla u samostalne poslanike.

33 Evidencija Narodne skupštine Republike Srbije <http://www.parlament.gov.rs/narodna-skupstina-/narodna-skupstina-u-brojkama/polna-struktura.1739.html> (pristupljeno 10.10.2016).

34 Razlikuju se deskriptivna i supstencijalna zastupljenost žena. Deskriptivna zastupljenost podrazumeva kvantitativno prisustvo žena na mestima odlučivanja, dok supstencijalna uključuje i posedovanje stvarne moći u zastupanju ženskih interesa. Kapaciteti političkih stranaka u Vojvodini za ostvarivanje rodne ravnopravnosti, op.cit, strana 24; Ljiljana Čičkarić napominje da je politička participacija neophodan ali ne i dovoljan uslov za političku reprezentaciju, i da se mora uzeti u obzir društveni kontekst kako bi numeričko povećanje žena u politici bilo propraćeno uvažavanjem njihovih stavova. Žene i politika iz rodne perspektive, op. cit, strana 40.

Ako pogledamo sastav ovih tela, žene čine većinu u pet Odbora: Odbor za ljudska i manjinska prava i ravnopravnost polova (71%), Odbor za prava deteta (67%), Odbor za kulturu i informisanje (59%), Odbor za rad, socijalna pitanja, društvenu uključenost i smanjenje siromaštva (53%) i Odbor za spoljne poslove (53%). Najmanje žena ima u Odboru za kontrolu službi bezbednosti – samo jedna (11%), dok u čak 11 Odbora žene čine ispod 30% ukupnih članova. Interesantan je primer Odbora za finansije, republički budžet i kontrolu trošenja javnih sredstava, na čijem čelu se nalazi narodna poslanica, ali koji u svom sastavu ima samo dve žene od ukupno 17 članova (12%).

Kako bi se uticaj narodnih poslanica na donošenje zakona i kreiranje politika uvećao, u februaru 2013. godine osnovana je Ženska parlamentarna mreža koja predstavlja platformu za razmenu iskustava i zajedničko delovanje narodnih poslanica. Uvođenjem kvote u Narodnu skupštinu jeste obezbeđena veća deskriptivna zastupljenost žena u zakonodavnom telu, ali da bi se ojačala uloga narodnih poslanica u procesu odlučivanja bilo je neophodno kreiranje mehanizma koji bi omogućio ujedinjavanje žena oko pitanja rodne ravnopravnosti i jačanje njihovog rodnog identiteta.³⁴ Mreža je upravo trebalo da obezbedi premošćavanje stranačkih

razlika i osnaživanje žena kroz zajedničke aktivnosti koje bi rezultirale njihovoj većoj političkoj moći u Narodnoj skupštini.³⁵

Osnovni ciljevi Mreže su donošenje novih zakona i politika, i praćenje sprovođenja postojećih zakona u sledećim oblastima: zdravlje, suzbijanje nasilja, ekonomsko osnaživanje i obrazovanje žena, učešće žena u političkom i javnom životu, kao i „širenje svesti o ženskoj solidarnosti i promocija ženskog znanja“.³⁶ Aktivnosti Mreže obuhvataju i organizovanje konferencija i stručnih skupova, uspostavljanje saradnje sa državnim institucijama, organizacijama i nevladinim sektorom, kao i uspostavljanje saradnje i razmenu iskustava na regionalnom i međunarodnom nivou. Pravilnikom o radu³⁷ utvrđeno je da Izvršni organ Mreže čini po jedna predstavnica svake poslaničke grupe u Narodnoj skupštini u aktuelnom sazivu, takozvane koordinatorke (član 8), dok radom Mreže rukovodi koordinatorica koja se bira po unapred utvrđenom redosledu od najveće ka najmanjoj poslaničkoj grupi na period od tri meseca (član 9).

Oktobra 2016. godine konstituisana je Ženska parlamentarna mreža u aktuelnom sazivu Narodne skupštine, a za koordinatoricu Mreže izabrana je narodna poslanica Marija Obradović. Iako Mreža teži okupljanju narodnih poslanica iz svih poslaničkih grupa, konstitutivnoj sednici Mreže prisustvovala su predstavnice 14 od ukupno 16 poslaničkih grupa, pošto su poslanice SRS odlučile da ne učestvuju u radu Mreže, dok u sastavu poslaničke grupe SDS-NDP nema žena.

Narodne poslanice okupljene oko Ženske parlamentarne mreže uspele su u prethodnom periodu da realizuju nekoliko važnih zakonodavnih izmena. **Najveći rezultat Mreže** jeste uvođenje rodno odgovornog budžetiranja Zakonom o budžetu Republike Srbije za 2016. godinu.³⁸ Jedan od četiri usvojena amandmana Mreže, obavezuje Vladu da svake godine podnosi izveštaj o tome dokle se stiglo sa procesom uvođenja rodno odgovornog budžetiranja, koji bi trebalo da bude zaokružen do 2020. godine.³⁹ Narodne poslanice su u ovom procesu imale podršku tadašnjeg i sadašnjeg ministra finansija Dušana Vujovića, što pokazuje da je za integrisanje rodne perspektive u zakonodavni okvir neophodan širok konsenzus i politička volja nosilaca vlasti u Srbiji.⁴⁰

Još jedan važan rezultat Mreže jeste usvajanje amandmana na Krivični zakonik, kojim je Srbija postala druga zemlja u Evropi nakon Velike Britanije koja je uvela nezastarevanje seksualnog delikta (prethodno je delikt bio ograničen na šest godina).⁴¹ Da se Mreža percipira kao relevantan akter u procesu odlučivanja pokazuje i primer predloga nacrta Zakona o ravnopravnosti žena i muškaraca koji je u februaru ove godine povučen na doradu nakon sednice Odbora za ljudska i manjinska prava i ravnopravnost polova čije sazivanje je inicirala Mreža na predlog civilnog sektora.⁴²

Naredne aktivnosti Mreže biće između ostalog usmerene i na izmene Zakona o Vladi koje bi obezbedile učešće 50% žena u ovom izvršnom organu,⁴³ dalje uvođenje rodno odgovornog budžetiranja kroz Zakon o budžetu za 2017. godinu, i na jačanje ženskih lokalnih odborničkih mreža.^{44 45}

Pokretanje ovih rodno senzitivnih tema ne bi bilo moguće bez ostvarene veće političke participacije žena, pre svega u zakonodavnoj vlasti.⁴⁶ Međutim za intergisanje rodne perspektive u zakonodavni okvir i proces kreiranja

35 Gordana Čomić smatra da je nakon uvođenja kvota bilo neophodno videti koji su dalji koraci u jačanju vidljivosti žena u parlamentu – „Sele smo i razgovarale. Iako oko nekih tema ne možemo postići saglasnost, shvatile smo da ima nešto oko čega se ne sporimo – nasilje, žensko zdravlje, nezaposlenost“. Intervju 25.10.2016.

36 Ciljevi Ženske parlamentarne mreže na <https://zpmrsrbija.wordpress.com/zenska-parlamentarna-mreza/ciljevi/> (pristupljeno 30.10.2016).

37 Pravila o radu Ženske parlamentarne mreže u Narodnoj skupštini Republike Srbije, <https://zpmrsrbija.wordpress.com/dokumenti/> (pristupljeno 30.10.2016).

38 Zakon o budžetu Republike Srbije za 2016. godinu, Službeni glasnik RS, br. 103/2015; „Predstavljanje rezultata Global Media Monitoring projekta o položaju žena“, sajt Ženske parlamentarne mreže, 16.12.2015, <https://zpmrsrbija.wordpress.com/2015/12/16/%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D1%99%D0%B0%D1%9A%D0%B5-%D1%80%D0%B5%D0%B7%D1%83%D0%BB%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B0-global-media-monitoring-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%98%D0%B5/#more-1245> (pristupljeno 21.09.2016).

39 „Predstavljanje rezultata Global Media Monitoring projekta o položaju žena“, op.cit.

40 Intervju sa Dubravkom Filipovski, 19.10.2016.

41 „Malo liderki u Jugoistočnoj Evropi“, Danas online, 2.03.2015, http://www.danas.rs/danasrs/drustvo/malo_liderki_u_jugoistocnoj_evropi.55.html?news_id=298061 (pristupljeno 15.10.2016).

42 Intervju sa Dubravkom Filipovski (19.10.2016) i Gordanom Čomić (25.10.2016).

43 „Održan sastanak Ženske parlamentarne mreže, Tima za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva i direktorke Evropskog instituta za rodnu ravnopravnost“, sajt Ženske parlamentarne mreže, 8.02.2016, <https://zpmrsrbija.wordpress.com/2016/02/08/%D0%BE%D0%B4%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%BD-%D1%81%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BA-%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B5-%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%BB%D0%B0%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%BD-3/#more-1336> (pristupljeno 15.10.2016).

44 Na prvoj Nacionalnoj konferenciji Ženske parlamentarne mreže, održane u Beogradu 1. decembra 2013. godine, na kojoj su učestvovala po tri odbornice iz 29 okruga iz Srbije, formirano je preko 40 ženskih odborničkih mreža u lokalnim samoupravama.

45 „Ženska parlamentarna mreža – one znaju kako“, RTS, 18.10.2016, <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/drustvo/2494293/zenska-parlamentarna-mreza---one-znaju-kako.html> (pristupljeno 18.10.2016).

46 „Žene menjaju agendu i listu tema kojima se društvo bavi. Nema društva koje je imalo proces reformisanja stranaka i kvote u institucijama, a da je društvena agenda ostala ista. Jednom kada se taj proces pokrene nema više povratka nazad“. Intervju sa Gordanom Čomić, 25.10.2016.

javnih politika neophodna je politička volja, kao i podrška muškaraca u izvršnoj i zakonodavnoj vlasti, što pokazuje da istinskih reformi nema bez konsenzusa svih relevantnih političkih aktera.

ZAKLJUČAK

Programska dokumenta, i organizacija i delovanje političkih stranaka, pokazuju da pitanje rodne ravnopravnosti nije podjednako zastupljeno u funkcionisanju političkih stranaka, što ukazuje na relativno nizak stepen važnosti ovog pitanja u stranačkim politikama. Učešće žena u političkom životu, i uloga žene u planiranju porodice i brizi o porodici i deci, jesu teme koje su dobile najviše prostora u analiziranim programima političkih stranaka. Političke partije uglavnom imaju partikularni pristup u sagledavanju rodne ravnopravnosti, tako da nedostaje sveobuhvatan pogled na probleme sa kojima se žene suočavaju danas u Srbiji.

Sastav stranačkih organa pokazuje izuzetno nizak stepen participacije žena u procesima odlučivanja i rukovođenja. Muškarci na mestu predsednika stranaka, partije sa po jednom ili nijednom potpredsednicom, Izvršni odbori koji u svom sastavu imaju ispod 30% žena ili čak nijednu, su podaci koji ukazuju na postojanje brojnih prepreka sa kojima se žene suočavaju u pokušaju da napreduju na partijskoj lestvici. Sa druge strane, ženska stručna i savetodavna tela do sada se nisu pokazala kao adekvatan mehanizam za bolje pozicioniranje članica stranaka u unutarpartijskoj strukturi. Nezavršena institucionalizacija ovih tela, kao i nedovoljno uključivanje i saradnja žena unutar stranaka na zastupanju pitanja od interesa za poboljšanje sopstvenog položaja doprineli su nevidljivosti političarki u radu i delovanju partija, a samim tim i ženskih interesa u stranačkim politikama.

Iako je uvođenjem kvota u Narodnoj skupštini obezbeđeno učešće oko 30% narodnih poslanica u ovom i prethodnim sazivima, primetno je da ne postoji trend povećanja participacije žena u sastavu Narodne skupštine, što ukazuje da se bez uvećanja kvota teško može očekivati rast procenta žena u ovom zakonodavnom telu. Neravnopravna zastupljenost žena u poslaničkim grupama i postojanje Odbora u Narodnoj skupštini u čijem sastavu je ispod 30% žena pokazuju da je neophodno otklanjanje određenih normativnih i unutarstranačkih prepreka. Sa druge strane, pomak je primetan kada se radi o predsedavanju Odborima – žene se nalaze na čelu osam od ukupno 20 Odbora.

Ipak sa konstituisanjem Ženske parlamentarne mreže 2013. godine, narodne poslanice postale su vidljivije u radu Narodne skupštine. Zajedničkim delovanjem žene su pokrenule određena pitanja koja su do tada bila marginalizovana na političkoj agendi, a uvođenjem rodnog budžetiranja doprinele su integrisanju ženskih interesa u kreiranje javnih politika.

Obezbeđivanje većeg učešća žena u političkom životu i uključivanje rodne perspektive u rad političkih partija i organa vlasti, zahteva unapređenje normativnog okvira, uspostavljanje novih mehanizama rodne ravnopravnosti i operacionalizovanje postojećih. Napredak u uspostavljanju društva rodne ravnopravnosti moguć je samo ukoliko pitanje položaja žena zauzima bitno mesto na agendi političkih stranaka i stvaraoaca javnih politika, a uloga žena u političkoj sferi ojača sa preraspodelom političke moći.

PREPORUKE

- Revidirati programe političkih stranaka kako bi se obezbedilo da pitanje rodne ravnopravnosti bude integrisano u stranačke politike i dobije na relevantnosti u kreiranju političkih agendi.
- Izmenom statuta političkih stranaka uvesti rodne kvote za stranačke organe i tako postići veću participaciju žena na mestima rukovođenja i odlučivanja. Stranke koje su već uvele ovaj mehanizam rodne ravnopravnosti treba da obezbede uslove za njegovu primenu.
- Sprovesti institucionalizaciju Foruma žena unutar stranaka usvajanjem potrebnih stranačkih dokumenata i kreiranjem jasnih struktura. Uspostaviti procedure koje bi obezbedile obaveznu participaciju predstavnica Foruma žena u kreiranju stranačkih politika i donošenja odluka.
- Jačati kapacitete Foruma žena kroz obuke koje bi doprinele njihovom osnaživanju i jačanju rodnog identiteta kako bi efektivnije zastupali ženske interese unutar stranaka. Neophodna je veća aktivnost političarki unutar Foruma i njihova veća saradnja na iniciranju, zastupanju i realizovanju rodnih pitanja.
- Podizati svest o značaju integrisanje rodne perspektive u kreiranje stranačkih politika kroz organizovanje obuka i treninga za članove i članice stranaka.
- Obezbediti veće učešće žena u izvršnoj vlasti kroz uvođenje kvote za ministarske pozicije izmenom Zakona o Vladi.
- Obezbediti učešće minimum 30% žena u svim poslaničkim grupama Narodne skupštine i Odborima kroz uspostavljanje unutarstranačkih mehanizama koji bi osigurali ravnomernu zastupljenost žena prilikom imenovanja kandidata na ova mesta.
- Osnaživati Žensku parlamentarnu mrežu kroz dodatne obuke koje bi doprinele njihovom daljem povezivanju i jačanju ženske solidarnosti.
- Organizovati kontinuirane treninge za sve narodne poslanike i poslanice na temu rodne ravnopravnosti kako bi se prevazišle postojeće podele u percipiranju rodnih pitanja i uspostavio konsenzus o pravcu integrisanja rodne perspektive u rad državnih organa i kreiranje javnih politika.

Centar za istraživanje javnih politika (CENTAR) je nevladina organizacija istraživačkog usmerenja (think tank), osnovana 2010. godine, koja se bavi ispitivanjem raznih aspekata bezbednosnog i socio ekonomskog statusa građana sa ciljem da utiče na poboljšanje primene javnih politika ili njihovu promenu.

Glavni cilj CENTRA je da svojim istraživanjima osvetli stvarne potrebe građana, i na taj način pomogne relevantnim donosiocima odluka da politike formulišu sa stanovništa „perspektive krajnjeg korisnika“, odnosno građana.

CENTAR neguje multi-disciplinarni pristup i u prvi plan stavlja terenska istraživanja jer smatra da je za dubinsko sagledavanje problema i formulisanje održivih javnih politika važno sagledati problematiku i sa centralnog i sa lokalnog nivoa.

CENTAR je sproveo 20 projekata, uključujući i one na regionalnom nivou. Njegove projekte podržale su međunarodne organizacije i agencije (OSCE, UNDP, UNICEF, UNOPS, DCAF), vladine organizacije i privatni donatori – SDC i OSI; ministarstva i kancelarije u okviru Vlade Srbije, i inostrane akademske institucije.

Marija Todorović, *Rodna ravnopravnost i politički procesi: Žašto žene ne glasaju za žene?*, Centar za istraživanje javnih politika, Beograd, decembar 2016.

O AUTORKI

Marija Todorović je diplomirala na Odeljenju za međunarodne studije Fakulteta političkih nauka 2011. godine, nakon čega je završila master iz studija nacionalizma na Centralno-evropskom univerzitetu u Budimpešti gde je odbranila rad na temu izgradnje bošnjačkog identiteta u Sandžaku 1990-ih godina. Tokom 2014. i 2015. godine Marija se bavila položajem osetljivih društvenih grupa u oblasti obrazovanja i stanovanja u Praxisu i Timu za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva. Trenutno je angažovana kao mlađa asistentkinja za komunikacije na projektu „Pomoć Srbiji u obnovi od posledica poplava“ koji implementira Kancelarija Ujedinjenih nacija za projektne usluge (UNOPS).

Marija je bila studentkinja Odeljenja za napredne dodiplomske studije (DAUS) Beogradske otvorene škole, a pohađala je i dodiplomski program Centra za ženske studije Fakulteta političkih nauka.

Autor: Marija Todorović

Dizajn: Žolt Kovač

Prelom: Jelena Šapić

Izdavač: Centar za istraživanje javnih politika, Beograd

Za izdavača: Tatjana Jakobi, direktorka

Copyrights: Centar za istraživanje javnih politika

www.publicpolicy.rs

office@publicpolicy.rs

Pripremu ovog brifa podržao je Think Tank Fond programa Fondacija za otvoreno društvo